

Ján Pavel¹

Emília Sičáková-Beblavá²

Postkontraktačné správanie verejných obstarávateľov na Slovensku

Úvod

Inštitút verejných zákaziek je využívaný k alokácii pomerne značnej časti verejných výdajov. Odhady OECD (2007) ukazujú, že členské štáty vynakladajú týmto spôsobom 15 až 20 % HDP. Zároveň je tento inštitút pomerne náchylný ku korupčnému správaniu a k ekonomickej neefektívnosti. Jednou z oblastí, ktorá zatiaľ nebola na Slovensku (a rovnako ani v iných krajinách EÚ) skúmaná a ktorá môže pomerne významne fungovanie tohto inštitútu ovplyvniť, je postkontraktačné správanie obstarávateľov. Vo svojej podstate ide o analýzu zmien v zmluvách, ktoré boli uzavreté na základe zákona o verejnom obstarávaní. Na rozdiel od predkontraktačného správania, ktoré táto norma i príslušné smernice Európskeho parlamentu a Rady pomerne podrobne upravujú, je tu určité „právne vákuum“, ktoré môže byť pomerne jednoducho zneužitá, najmä pokiaľ nie je zakotvená a vynucovaná povinnosť zverejňovania zmlúv a ich dodatkov, ako aj preverovanie vecných dôvodov uzavretia jednotlivých dodatkov.

Predložená štúdia analyzuje postkontraktačné správanie vybraných slovenských obstarávateľov na úrovni miestnej samosprávy ako aj centrálnej štátnej správy. Snahou je priniesť informácie o tom, ako významné (najmä z hľadiska dopadu na cenu) sú zmeny v zmluvách uzavretých podľa zákona o verejnom obstarávaní a či je možné identifikovať nejaké faktory, ktoré toto správanie ovplyvňujú.

Legislatívne možnosti zmien zmlúv na Slovensku

Zákon o verejnom obstarávaní pomerne podrobne upravuje proces pred uzavretím zmluvy medzi obstarávateľom a dodávateľom; podstatne menej informácií však prináša ohľadom možných zmien v už uzavretých zmluvách. Pritom sa dá celkom racionálne očakávať, že behom realizácie zákazky môže dôjsť k zmenám vonkajších i vnútorných podmienok, ktoré si budú úpravy v zmluve vyžadovať. Pravdepodobnosť, že taká situácia nastane, bude vyššia najmä pri dlhodobých zmluvách.

Dvorák (2008) upozorňuje, že pri zmenách existujúcich zmlúv je neustále nutné brať do úvahy to, že tieto boli uzavreté podľa zákona o verejnom obstarávaní a teda nesmú tento zákon obchádzať či s ním

¹ Doc. Ing. Jan Pavel, Ph.D., Vysoká škola ekonomická v Prahe, Fakulta financií a účtovníctva, katedra verejných financií, e-mail: pavelj@vse.cz. Názory obsiahnuté v tejto štúdii sú názormi autora a nemusia sa vždy zhodovať so stanoviskami inštitúcií, v ktorých pôsobí.

² Doc. Ing. Emília Sičáková-Beblavá, PhD., TIS a Ústav verejnej politiky a ekonómie FSEV UK v Bratislave, email: ema@transparency.sk.

byť v priamom rozpore. Inak povedané tieto zmeny nesmú mať charakter tzv. zmien podstatných, ktoré menia povahu uzavretého kontraktu natoľko, že by bolo možné predpokladať pri ich poznaní pri vyhlásení obstarávacieho procesu iný výsledok. Nemôžu teda (až na neskôr uvedené výnimky) zvyšovať cenu, významne meniť rozsah a parametre predmetu plnenia či ďalšie požiadavky, ktoré vstupovali do hodnotiaceho kritéria (napr. doba dodania, záručná doba apod.) či kvalifikačných kritérií.

Z hľadiska možného zneužitia zmien v uzavretých zmluvách sa ako veľmi rizikové javia práve úpravy rozsahu predmetu plnenia a v následne i ceny. Zákon o verejnom obstarávaní v tomto prípade však v súlade s príslušnými Smernicami určité navýšenie umožňuje³. V prípade služieb a stavebných prác ide o opakovaný nákup prác a služieb rovnakého alebo podobného druhu od pôvodného dodávateľa, pričom ale informácie o možnosti tohto dodatočného nákupu museli byť obsiahnuté už v pôvodnej obstarávacej dokumentácii a zákazka musela byť vysúťažená vo verejnej alebo užšej súťaži⁴. Ďalšia možnosť pre práce a služby predstavujú doplňujúce práce. Ide o dodatočnú potrebu navýšenia rozsahu predmetu plnenia, ktorú ale obstarávateľ nemohol predvídať. Hodnota doplňujúcich prác nesmie presiahnuť 50 % pôvodnej ceny zákazky.

V prípade dodávok tak isto zákon umožňuje rozširovať predmet plnenia a to v situácií, kedy ide o dodanie doplnkového tovaru od pôvodného dodávateľa určeného k nahradeniu obvyklých dodávok a to v situácií, kedy by zmena dodávateľa nútila obstarávateľa nakupovať materiál odlišných technických parametrov, čo by spôsobilo následné technické problémy.

Vyššie uvedené rozšírenie predmetu plnenia z hľadiska zákona o verejnom obstarávaní predstavuje novú verejnú zákazku zadanú v rámci rokovacieho konania bez zverejnenia. V iných prípadoch nie je možné predmet plnenia ani cenu meniť. Podrobnejší prehľad legislatívy platnej na Slovensku v tejto oblasti v rokoch 2005 – 2009 prináša nasledujúca tabuľka.

Tabuľka 1: Zákony o verejnom obstarávaní v SR a úprava inštitútu dodatkov

Zákon č. 25/2006 Z. z. o verejnom obstarávaní	§ 9 Základné povinnosti verejného obstarávateľa a obstarávateľa 3) Verejný obstarávateľ a obstarávateľ nesmú uzavrieť dodatok k zmluve uzavretej podľa § 45 vtedy, ak by sa jeho obsahom a) menil podstatným spôsobom pôvodný predmet zákazky, b) dopĺňali alebo menili podstatným spôsobom podmienky, ktoré by v pôvodnom postupe zadávania zákazky umožnili účasť iných záujemcov alebo uchádzačov, alebo ktoré by umožnili prijať inú ponuku ako pôvodne prijatú ponuku, c) menila ekonomická rovnováha zmluvy v prospech úspešného uchádzača spôsobom, s ktorým pôvodná zmluva nepočítala.
	§ 49 Povinnosti verejného obstarávateľa a obstarávateľa voči úradu (2) Verejný obstarávateľ a obstarávateľ je povinný poslať úradu informáciu na uverejnenie vo vestníku o plnení zmluvy, ktorú uzavrel použitím postupu zadávania nadlimitnej zákazky, a o uzavretí dodatku k takejto zmluve. Informáciu pošle najneskôr 14 dní po splnení zmluvy a po uzavretí dodatku. (3) Verejný obstarávateľ a obstarávateľ je povinný poslať úradu na požiadanie aj ďalšie údaje alebo informácie týkajúce sa verejného obstarávania.

³ Zákon č. 25/2006 Z. z. o verejnom obstarávaní, § 58.

⁴ Ďalšou podmienkou je, že nesmie ubehnúť viac ako tri roky od uzavretia pôvodnej zmluvy.

	<p>(4) Obstarávateľ je povinný poskytnúť úradu na požiadanie údaje a informácie o zmluvách uzavretých podľa § 1 ods. 2 písm. s).</p> <p>(5) Verejný obstarávateľ a obstarávateľ pošle úradu</p> <p>a) informáciu o uzavretí zmluvy, koncesnej zmluvy, rámcovej dohody alebo dodatkov k zmluve, koncesnej zmluve alebo rámcovej dohode do siedmich pracovných dní odo dňa ich zverejnenia podľa osobitného predpisu, 11aa) alebo</p> <p>b) kópiu uzavretej zmluvy, koncesnej zmluvy, rámcovej dohody a dodatkov k zmluve, koncesnej zmluve alebo rámcovej dohode do siedmich pracovných dní odo dňa ich uzavretia, ak sa na verejného obstarávateľa a obstarávateľa nevzťahuje povinnosť zverejnenia podľa osobitného predpisu.11aa)</p>
	<p>Rokovacie konanie bez zverejnenia § 58</p> <p>(1) Rokovacie konanie bez zverejnenia môže verejný obstarávateľ použiť len vtedy, ak je splnená aspoň jedna z týchto podmienok:</p> <p>i) ide o doplňujúce stavebné práce alebo služby nezahrnuté do pôvodnej zmluvy, ktorých potreba vyplynula dodatočne z nepredvídateľných okolností, a zákazka sa zadáva pôvodnému dodávateľovi a predpokladaná hodnota stavebných prác alebo služieb nepresiahne 50 % hodnoty pôvodnej zmluvy, ak doplňujúce stavebné práce alebo služby</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. nie sú technicky alebo ekonomicky oddeliteľné od pôvodného plnenia zmluvy bez toho, aby to verejnému obstarávateľovi nespôsobilo neprimerané ťažkosti, alebo 2. sú technicky alebo ekonomicky oddeliteľné od pôvodného plnenia zmluvy, ale sú nevyhnutné na ďalšie plnenie podľa pôvodnej zmluvy,
	<p>§ 112 Pôsobnosť úradu</p> <p>Úrad</p> <p>q) vedie evidenciu uzavretých zmlúv, koncesných zmlúv, rámcových dohôd a dodatkov k zmlúvam, koncesným zmlúvam a rámcovým dohodám podľa § 49 ods. 5 a zverejňuje ich,</p>
	<p>§ 147a Návrh na určenie neplatnosti zmluvy</p> <p>Ak verejný obstarávateľ, obstarávateľ alebo osoba podľa § 7 v rozpore s týmto zákonom uzavrie zmluvu, koncesnú zmluvu, rámcovú dohodu alebo dodatok k zmluve, koncesnej zmluve alebo rámcovej dohode úrad alebo prokurátor v lehote jedného roka od ich uzavretia podá návrh na určenie ich neplatnosti súdom.</p>
	<p>§ 148a Návrh oprávnenej osoby na určenie neplatnosti zmluvy, koncesnej zmluvy na práce alebo rámcovej dohody</p> <p>(10) Právo oprávnenej osoby domáhať sa neplatnosti dodatku k zmluve, koncesnej zmluve na práce alebo rámcovej dohode zaniká, ak sa neuplatní na súde v lehote šiestich mesiacov odo dňa uverejnenia informácie o uzavretí dodatku k zmluve, koncesnej zmluve na práce alebo k rámcovej dohode vo vestníku.</p>

Zákon č. 289/2009 Z. z.	<p>„§ 148a Návrh na určenie neplatnosti koncesnej zmluvy</p> <p>(1) Návrh na určenie neplatnosti koncesnej zmluvy súdom môže podať úrad do 30 dní odo dňa uverejnenia oznámenia o výsledku verejného obstarávania v Úradnom vestníku Európskej únie. Návrh na určenie neplatnosti dodatku ku koncesnej zmluve môže podať úrad do 30 dní odo dňa uverejnenia informácie o uzavretí dodatku ku koncesnej zmluve vo vestníku.</p> <p>(2) ...</p> <p>Neplatnosti dodatku ku koncesnej zmluve sa môže dovoliavať pred súdom len uchádzač, záujemca alebo osoba, ktorá mohla mať záujem o získanie koncesie a ktorej práva alebo právom chránené záujmy boli alebo mohli byť dotknuté postupom verejného obstarávateľa alebo obstarávateľa, a to do 30 dní odo dňa uverejnenia informácie o uzavretí dodatku ku koncesnej zmluve vo vestníku, ak sú splnené podmienky podľa osobitného predpisu.</p>
	<p>„§ 155c Prechodné ustanovenia účinné odo dňa účinnosti tohto zákona</p> <p>Úrad sa neplatnosti koncesnej zmluvy alebo dodatku ku koncesnej zmluve, ktoré boli uzatvorené v lehote jedného roka do účinnosti tohto zákona, môže dovoliavať pred súdom len návrhom doručeným súdu najneskôr do 30 dní odo dňa účinnosti tohto zákona. Iné oprávnené osoby sa neplatnosti koncesnej zmluvy alebo dodatku ku koncesnej zmluve, ktoré boli uzatvorené v lehote jedného roka do účinnosti tohto zákona, môžu dovoliavať pred súdom len návrhom doručeným súdu najneskôr do 30 dní odo dňa účinnosti tohto zákona.“</p>

Zdroj: vlastné spracovanie na základe zákonov o verejnom obstarávaní

Predpoklady výzkumu, datové zdroje a výsledky

Cieľom monitorovania postkontraktčného správania obstarávateľov je analyzovať rozsah uskutočňovaných zmien v zmluvách o verejných zákazkách a ich vplyv na výslednú cenu. Vzhľadom na to, že dodatky k zmluvám neboli až do konca roku 2010 zverejňované, nedá sa vylúčiť, že okrem objektívnych (zákonných) dôvodov pre uzatváranie verejných zákaziek mohlo dochádzať i k ich zneužívaniu pre neoprávnené zvyšovanie cien, bez toho, aby si to niekto všimol.

Vyššie uvedená hypotéza o zneužívaní dodatkov vychádza z nasledujúcej úvahy. V prípade korupčného konania, ktorého cieľom je realizácia verejnej zákazky za vyššiu než nákladovú cenu (zahrňujúcu i normálnu výšku zisku), obstarávateľ v spolupráci s dodávateľom môže ovplyvňovať (zvyšovať) výslednú cenu dvojakým spôsobom:

- Ex-ante: Verejná zákazka je vypísaná na mieru (napr. úzkou definíciou predmetu plnenia, prísnyimi kvalifikačnými kritériami) jednej alebo viacerým firmám, čo vedie k nízkemu počtu ponúkajúcich a v dôsledku absencie dostatočného konkurenčného tlaku k relatívne vysokej vysúťaženej cene, ktorá už obsahuje „korupčnú“ prirážku. Ďalšou možnosťou je použitie užšej súťaže, čo vedie k tomu, že obstarávateľ má pod kontrolou počet podaných ponúk, keďže môže vykonať redukciu ich počtu a obmedziť tak ponúkajúcich len na „vhodné“ firmy. V tomto prípade je pravdepodobnosť uzatvorenia dodatku malá, keďže „korupčná“ prirážka už bola realizovaná.
- Ex-post: Nastáva v situáciách, kedy sa obstarávateľovi nepodarí udržať pod kontrolou počet podaných ponúk. V dôsledku vyššieho konkurenčného tlaku musí „vyvolená“ firma podať nízku (nákladovú)

ponuku, aby zákazku získala. Po uzavretí zmluvy je však „dodatočná“ prirážka realizovaná prostredníctvom uzavretia dodatku.

Na základe vyššie uvedeného je možné sa domnievať, že dodatky budú viacej používané pri verejných súťažiach, pretože pri uvedenom postupe nemá obstarávateľ počet podaných ponúk a ich podobu úplne pod kontrolou. Firma, ktorá má zákazku získať, je tak nutená ponúknuť nižšiu cenu, čo neposkytuje priestor pre inkasovanie „korupčnej“ prirážky. Tu je následne potrebné získať formou dodatku, kde už konkurenčný tlak a kontrola zo strany ostatných ponúkajúcich odpadá. Ďalej je možné predpokladať, že uzavretie dodatku bude vzhľadom k prísnejšej legislatíve pravdepodobnejšie pri stavebných prácach ako pri slubách či pri obstarávaní tovarov.

Dátový súbor pre nasledujúcu analýzu bol získaný priamym dotazovaním. S využitím zákona o slobodnom prístupe k informáciám boli oslovené dva typy subjektov (obstarávateľov) so žiadosťou o poskytnutie údajov o vysúťažených cenách, skutočne zaplatených čiastkach po ukončení zákazky, počtu podaných ponúk a počtu a obsahu dodatkov u verejných zákazkách zadaných v rokoch 2005 - 2009. Prvým typom subjektov bolo 19 obcí veľkej a strednej veľkosti, ktoré poskytli údaje o takmer 400 verejných zákazkách. Pri pomerne značnej časti z nich však nebola realizácia doposiaľ ukončená, alebo bola verejná zákazka zrušená. Zo získaných údajov tak bolo možné použiť pre analýzu 234 pozorovaní. To predstavuje približne 8 % počtu zakázek zadaných samosprávami v jednom kalendárnom roku a z hľadiska objemu cca 10 % ročných výdavkov na verejné zákazky.⁵

Druhá skupina oslovených subjektov boli organizácie centrálnej štátnej správy (ministerstvá, regulačné a kontrolné úrady). Tu sa podarilo získať informácie o viac než 200 verejných zákazkách, avšak z rovnakých dôvodov ako pri obciach bolo možné pre analýzu využiť 153 pozorovaní. To predstavuje približne 7,5 % počtu zakázek zadaných orgánmi centrálnej štátnej správy v jednom roku a 6,2 % objemu zakázek.

Informácie o štruktúre vzorky sú uvedené v nasledujúcej tabuľke.

Tabuľka 2: Základné informácie o dátovej vzorke

	Centrálna štátna správa	Obce
Počet zakázek	153	234
V tom:		
• Stavebné práce	66	119
• Služby	35	48
• Tovary	52	67
Maximálna hodnota zákazky (EUR)	119 546 450	10 185 000
Minimálna hodnota zákazky (EUR)	375	770
Počet zakázek s navýšením	23 (15 %)	40 (17 %)
Celková hodnota navýšenia	5 947 994	3 790 383

⁵ Výpočet vychádza z údajov za rok 2009. Podrobnejšie pozri ÚVO (2010). Vo výpočtoch nie sú zohľadnené zákazky s nízkou hodnotou, ktoré nie sú centrálnne sledované a vykazované.

	(t.j. 34 % z vysúťaženej ceny)	(t.j. 11,4 % z vysúťaženej ceny)
Priemerné percentuálne navýšenie z vysúťaženej ceny	18,2 %	9,5 %
Medián percentuálneho navýšenia z vysúťaženej ceny	8,3 %	5,8 %
Počet zákaziek s dodatkom k zmluve	39 (25,4 % všetkých zákaziek)	58 (24,8 % všetkých zákaziek)

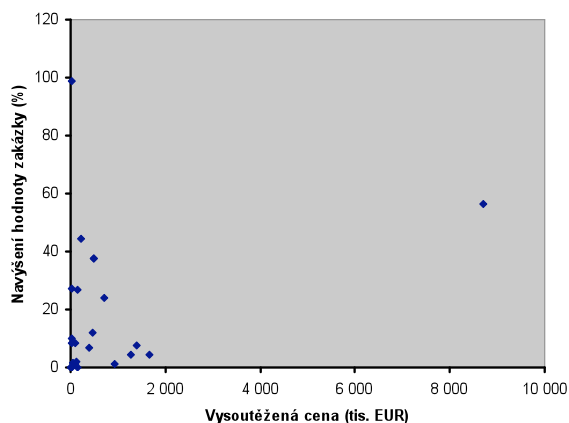
Zdroj: vlastné spracovanie

Z prezentovaných údajov vyplýva, že k uzavretiu dodatku pristupujú oba typy obstarávateľov takmer v zhodnom percente prípadov - v jednej štvrtine. Dodatky však nemusia mať vždy dopady na cenu, v niektorých prípadoch sa jedná o zmeny termínov či dokonca len o naplnenie formálnych požiadaviek, ako napríklad zmena adresy dodávateľa apod. K navýšeniu ceny oproti vysúťaženej cene dochádza v 15 % prípadov pri centrálnej vláde a 17 % pri obciach. Priemerné navýšenie je pritom podstatne vyššie pri centrálnej vláde ako pri obciach (34 % oproti 11,4 %). Nie je však prekročená hranica 50 %, ktorú pripúšťa zákon o verejnom obstarávaní pre obstaranie doplňujúcich prác pri stavbách a službách. Pre spresnenie je nutné uviesť, že v súbore sa objavujú i zákazky, kedy realizovaná cena bola nižšia než cena vysúťažená. Dôvodom bola vo väčšine prípadov redukcia rozsahu prác alebo ukončení zmluvy pred termínom.

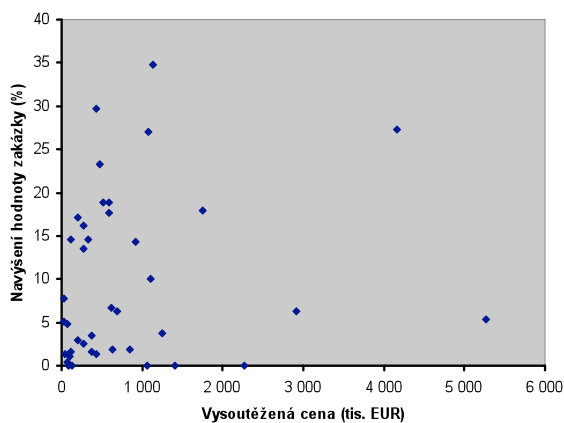
Následujúci grafy podrobnejšie analyzujú zákazky, pri ktorých došlo k navýšeniu ceny. Prvé dva zachytávajú vzťah medzi veľkosťou zákazky a percentom navýšenia. Ukazuje sa, že tu nie je jednoznačný vzťah⁶.

Grafy 1-2: Veľkosť zákazky a percentuálne navýšenie

Orgány centrálnej štátnej správy

Obce

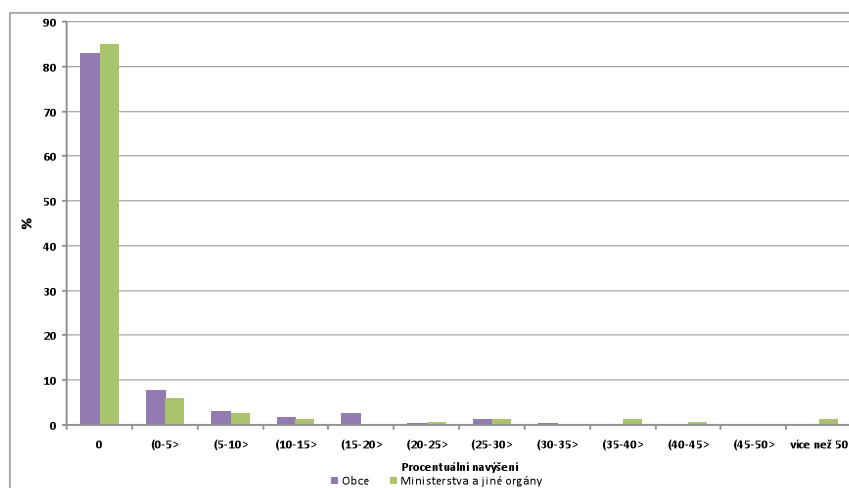

Zdroj: vlastné spracovanie

⁶ Koeficient korelácie je síce kladný (v prípade centrálnych orgánov 0,29 a pri obciach 0,15), avšak nijak výrazne. Navyše je v prípade centrálnych orgánov negatívne ovplyvnený jednou veľkou zákazkou s vysokým navýšením.

Ďalší graf zachytáva distribúciu veľkosti navýšenia v rámci sledovanej vzorky. Väčšinou sa percentuálne navýšenie pohybuje v relatívne nízkych číslach (do 10 %).

Graf 3: Distribúcia veľkosti navýšenia hodnôt sledovaných verejných zákaziek

Zdroj: vlastné spracovanie

Následujúca tabuľka prináša podrobnejší pohľad na problematiku dodatkov a navyšovania cien. V prípade obcí sa ukazuje, že platí predpoklad o vyššej citlivosti verejných súťaží na uzatváranie dodatkov a navyšovanie cien. Dodatky sú tu uzatvárané v 41 % prípadoch, zatiaľ čo pri užšej súťaži v necelých 18. Podobne platí aj pri navyšovaní cien (26,9 % prípadov v porovnaní s 11,8 prípadov). Avšak pri centrálnych orgánoch štátnej správy to tak nie je. Výsledok však môže byť značne ovplyvnený malým počtom realizovaných užších súťaží.

Čísla tak isto potvrdzujú predpoklad o väčšej citlivosti stavebných prác na zmeny v zmluvách. Zaujímavé sú takmer totožné percentuálne hodnoty tak na úrovni obcí, ako aj centrálnej štátnej správy.

Tabuľka 3: Vplyv postupov obstarávania a predmetu zákazky na postkontraktačné správanie

	Orgány centrálnej štátnej správy		Obce	
	Počet	% z celku	Počet	% z celku
Verejná súťaž				
• celkom	30		119	
• dodatky	11	36,67	49	41,18
• navýšenie ceny	5	16,67	32	26,89
Užšia súťaž				
• celkom	6		17	
• dodatky	3	50,00	3	17,65
• navýšenie ceny	3	50,00	2	11,76
Stavebné práce				
• celkom	66		119	
• dodatky	26	39,39	47	39,50
• navýšenie ceny	15	22,73	29	24,37
Ostatné predmety				

obstarávaní				
• celkom	87		115	
• dodatky	13	14,94	11	9,57
• navýšenie ceny	8	9,20	11	9,57

Zdroj: vlastné výpočty

Závery a odporúčania

Uskutočnený výskum ukázal, že uzatváranie dodatkov a navyšovanie cien nie je masovým problémom súčasného systému alokácie verejných zákaziek na Slovensku. Navyšovanie cien je vo väčšine prípadov relatívne malé (do 10 %) a nie je prekročený zákonný limit. Významnejší je tento problém na úrovni bcí, kde sa navyše preukázala vyššia citlivosť na voľbu postupu obstarávania⁷, čo vyvoláva podozrenie, či nie je tento inštitút zneužívaný na ex-post nezákonné navyšovanie ceny.

Prezentované čísla sa však zameriavajú len na rozsah postkontraktačného správania. Vzhľadom k tomu, že až do konca roku 2010 neboli dodatky zverejňované (čo sa už na základe novely zákona o verejnom obstarávaní vyriešilo), nebolo možné posudzovať oprávnenosť ich uzatvárania. Druhým problémom je zákonný rozsah navýšenia cien. Súčasný limit 50 % sa javí ako veľmi vysoký. Preto je možné navrhnúť jeho zníženie na 20 %. V Českej republike je už v legislatíve 20 % hranica dlhodobo prítomná a nerobí to významnejšie problémy. Ďalej je nutné, aby dozorný orgán viac posudzoval vecnú oprávnenosť pre uzatváranie dodatkov. Najmä v prípade dodatočných prác je nutné overovať, do akej miery bola naplnená podmienka o ich potrebnosti a nepredvídateľnosti.

⁷ Tento vzťah bol tiež testovaný pomocou ekonometrickej analýzy a jeho existencia bola potvrdená.

Literatúra

Dvorák D. 2008. *Změny smluv ve veřejných zakázkách*. In Jurčík, Radek - Krutáková, Lenka. *Veřejné zakázky a PPP projekty :potrebnost změny právní úpravy v EU a v ČR*. Sborník příspěvků z 2. ročníku mezinárodní konference konané dne 15.-16.5.2008. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 9788073801212, pp. 83-98. 15.5.2008, Brno.

Iimi A. 2006. Auction Reforms for Effective Official Development Assistance. *Review of Industrial Organization*. 28: 109-128.

Kuhlman JR, Johnson SR. 1983. The Number of Competitors and Bid Prices. *Southern Economic Journal*. 50 (1): 213-220.

Li T, Zheng X. 2006. *Entry and Competition Effects in First-Price Auctions: Theory and Evidence from Procurement Auctions*. Centre for Microdata Methods and Practice, Institute for Fiscal Studies. 69. Retrieved August 24, 2009, from <http://www.cemmap.ac.uk/wps/cwp1306.pdf>

OECD. 2007. *Policy Roundtables: Public Procurement*. Retrieved August 24, 2009, from <http://www.oecd.org/dataoecd/25/48/39891049.pdf>

Pavel. J. 2009. *Ako ovplyvňuje počet uchádzačov o verejnú zákazku cenu verejnej zákazky?* Bratislava : Transparency International Slovensko.

Pavel J. 2010. *Analýza vlivu míry konkurence na cenu rozsáhlých staveb dopravní infrastruktury*. *Politická ekonomie*. 58 (3): 343-356.

ÚVO. 2010. *Informácia o celkovom štatistickom vyhodnotení procesu verejného obstarávania za rok 2009*